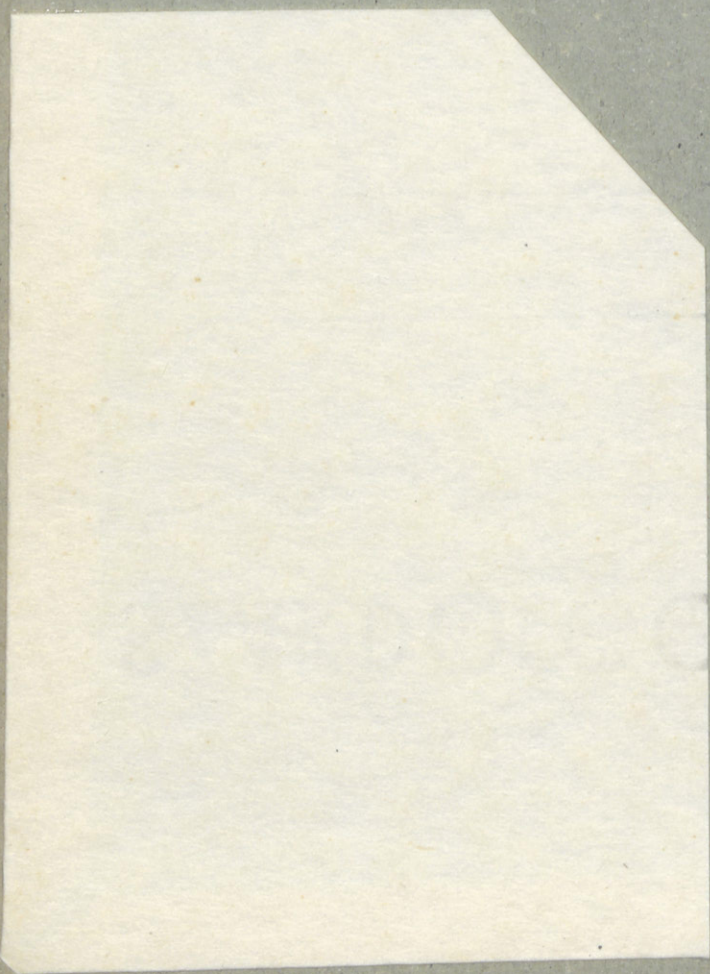
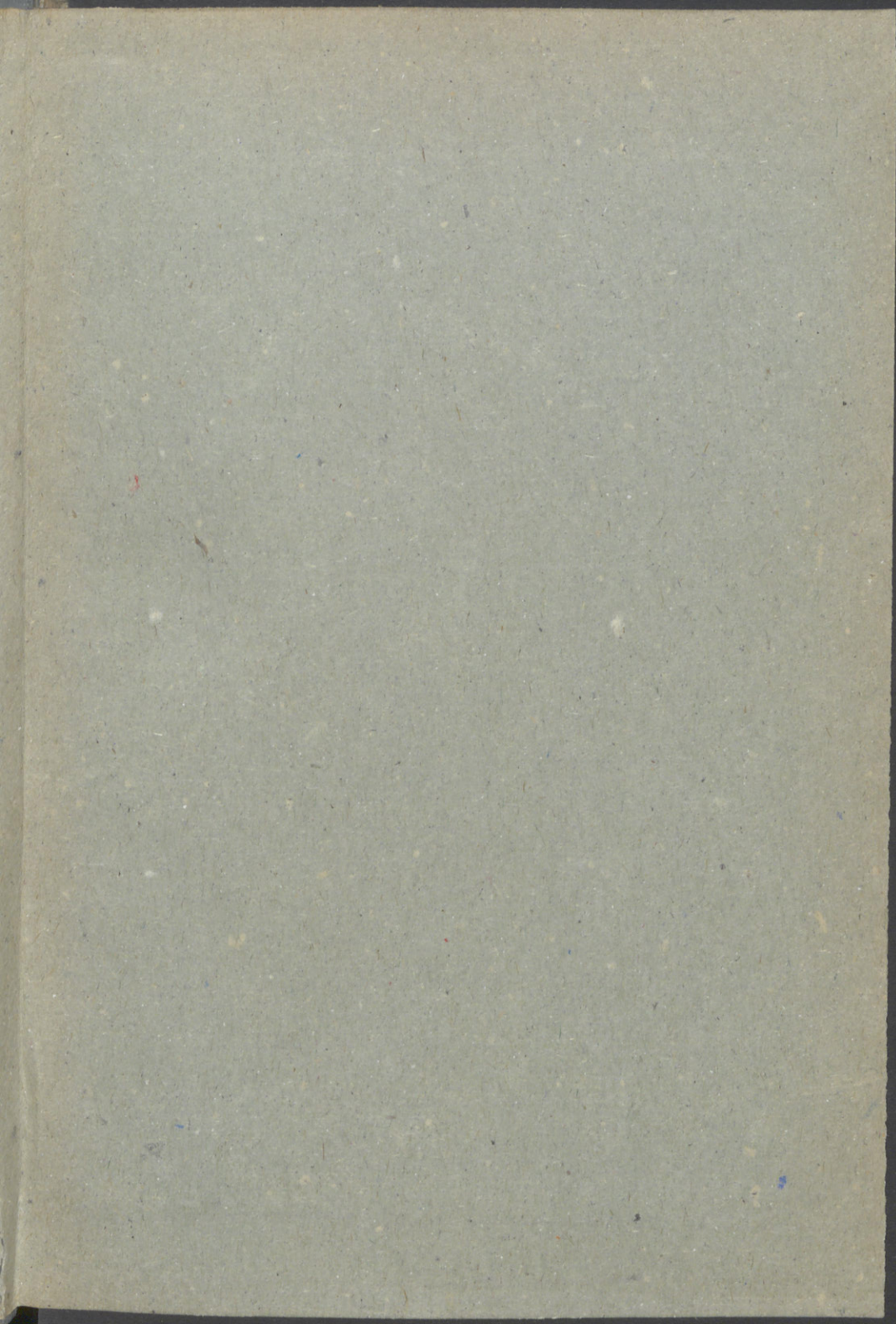
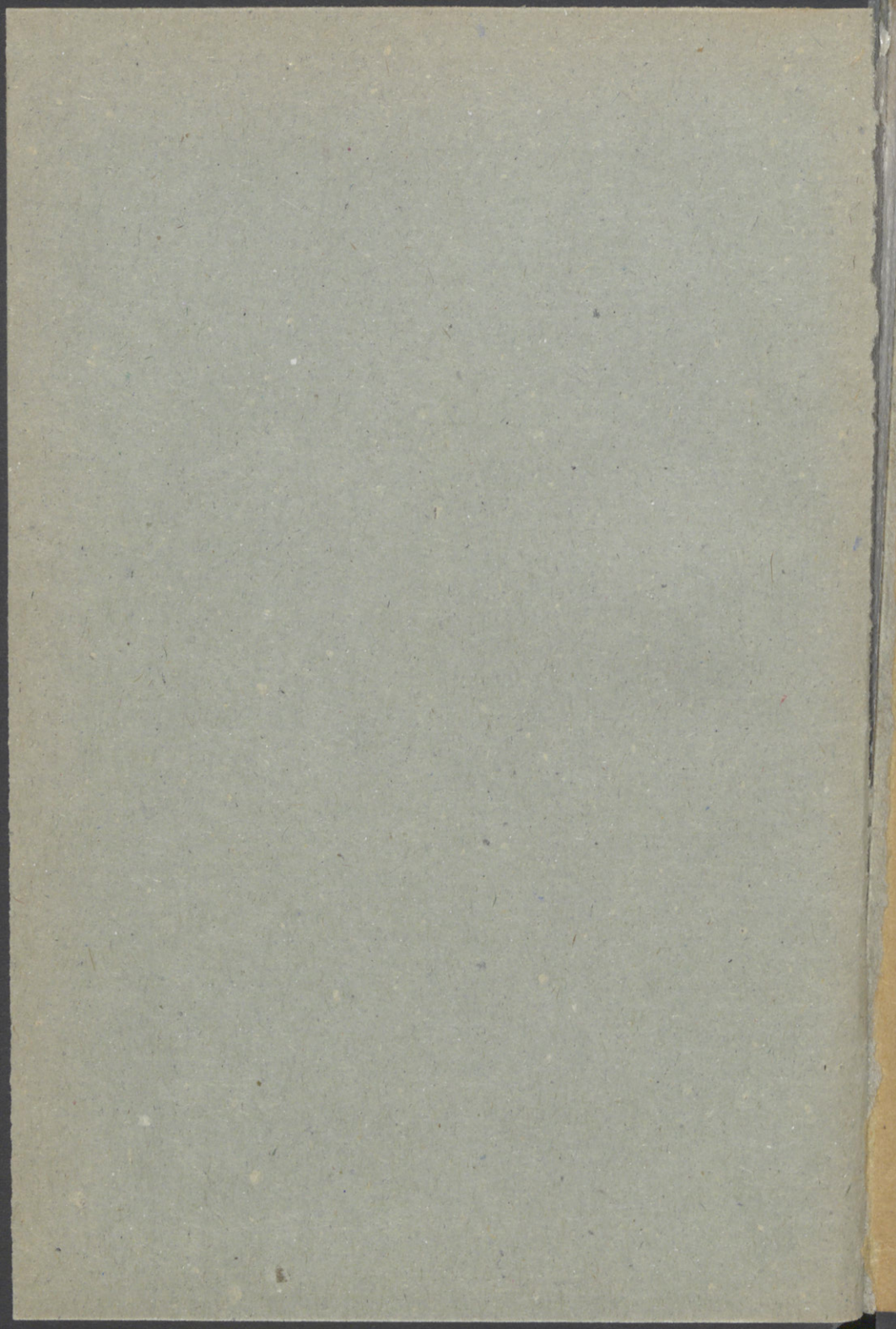

148. 644

418/41

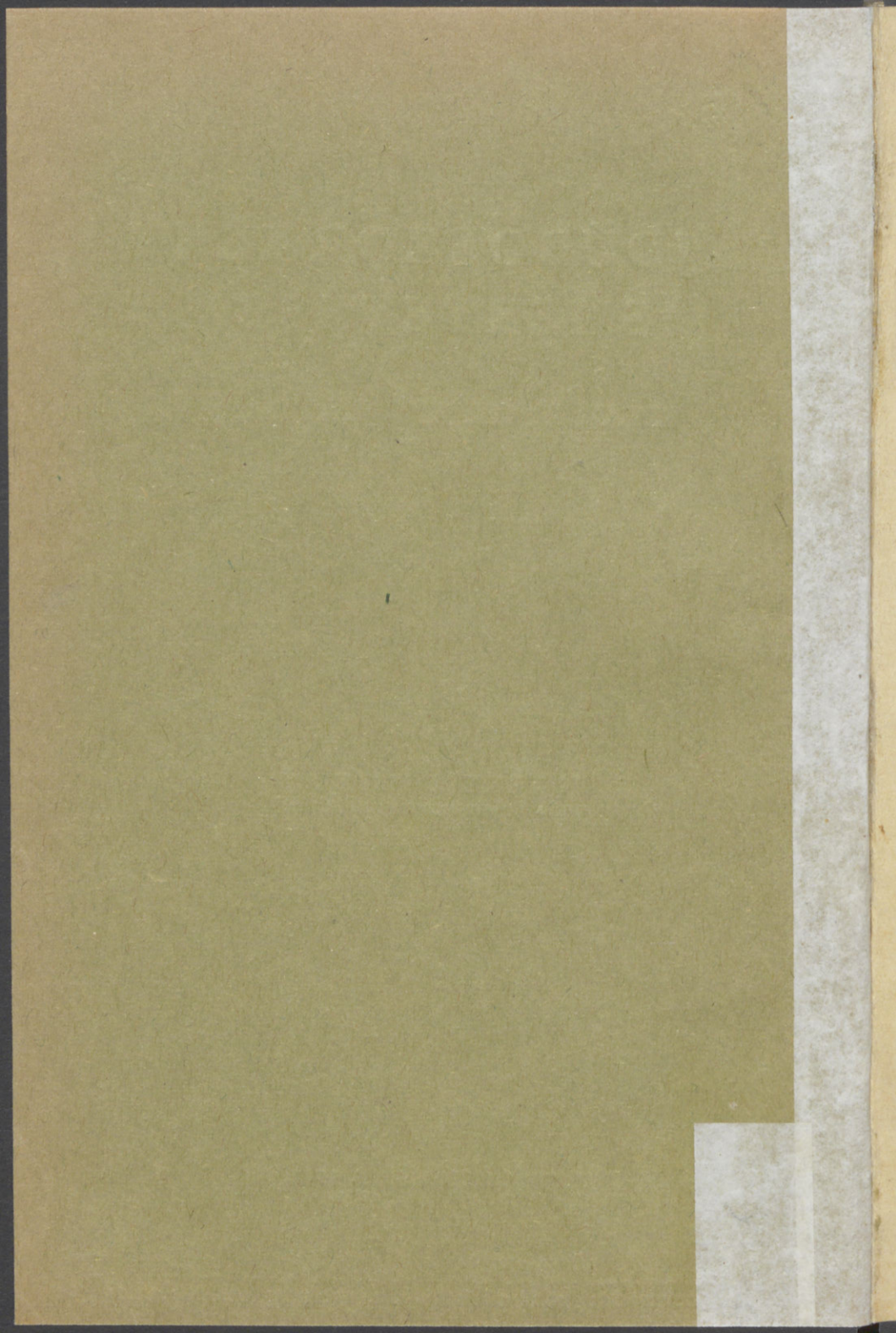
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY ISMERTETÉSE

ISKOLAI HASZNÁLATRA.

ÍRTA:

H. FEKETE PÉTER
POLGÁRI LEÁNYISKOLAI IGAZGATÓ.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY, 1941.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY ISMERTETÉSE

ISKOLAI HASZNÁLATRA.

ÍRTA:

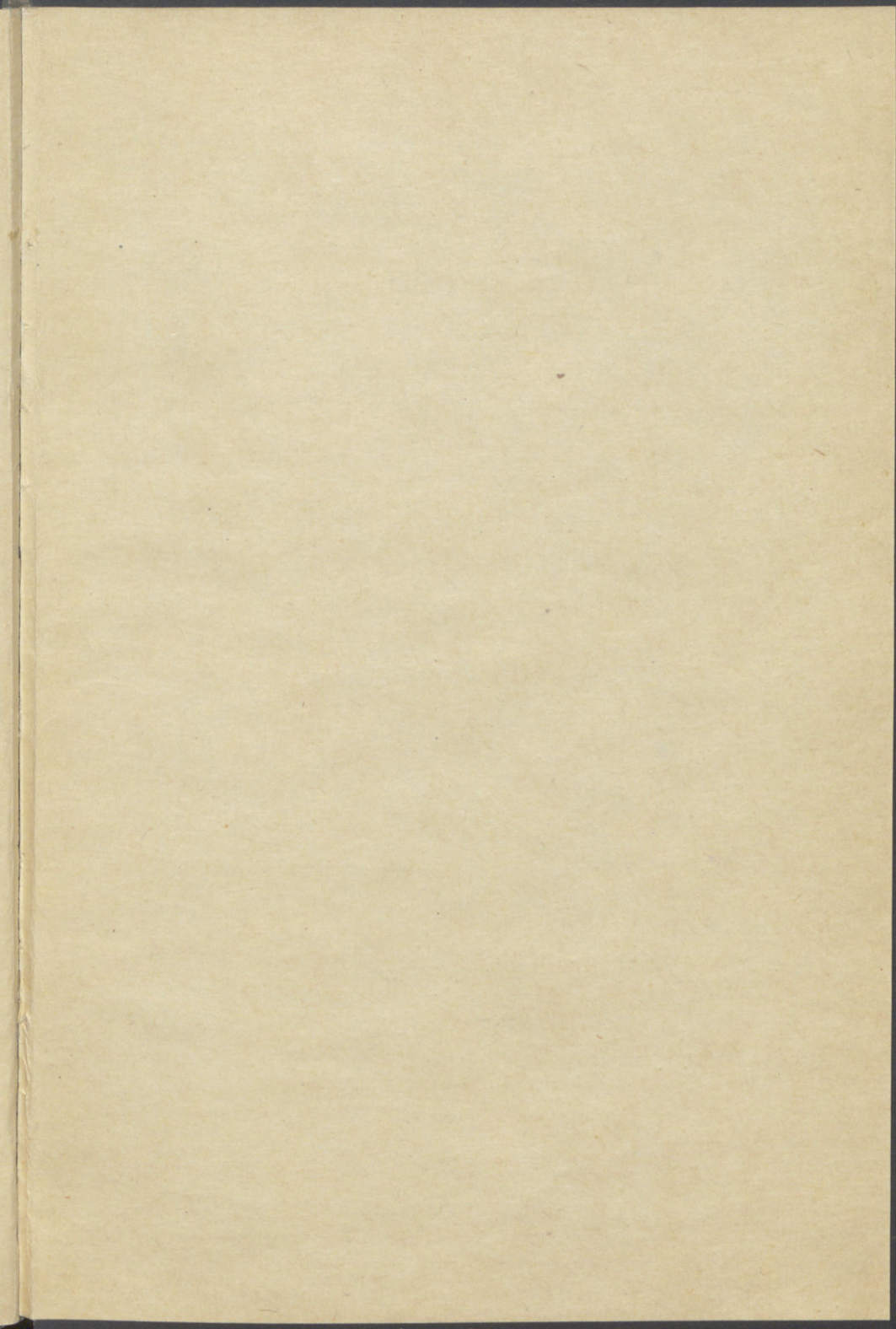
H. FEKETE PÉTER
POLGÁRI LEÁNYISKOLAI IGAZGATÓ.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY, 1941.

418441

418441

(Kéret, közelet stb.)

zöldseg

Roman. stílusképzés

(donatio level)

Szept 1907-ken a hajdú letelepítésével
300-órás fordulóban állították fel.

I. Hajdúböszörmény földrajza.

Hajdúböszörmény megyei város a mi lakóhelyünk. Mint minden város és község, Hajdúböszörmény város is két részből áll, ú. m. belső és külső területből. A város belső területe az, ahova az emberek a lakóházaikat építették, a külterületet pedig a városhoz tartozó szántóföldek, legelők, erdő, szőlőskertek stb. alkotják. A külterületet másként a város határának is nevezik.

1. A város belterülete.

Hajdúböszörmény város ^{megyei} belterülete, eltekintve azoktól a szélső részeitől, melyek nem régen még szőlőskertek voltak, majdnem szabályos köralakú. A belterületnek legszebb része a Bocskay-tér, mely a város közepén terül el. A Bocskay-tér egy része fákkal, bokrokkal, virágokkal van beültetve (park), s mint ilyen sétatérül szolgál, a déli oldalát pedig piacnak használják. Itt van a tej-, a gabona-, a virág- a gyümölcs piac stb. A Bocskay-tér közepén van a többszáz éves szép református templom vastag, zömök tornyával és Bocskay István, Magyar- és Erdélyország választott fejedelmének szobra. Bocskay István fejedelem volt az, aki a mi hajdú őseinket vitézi érdemeikért, a haza hűséges szolgálatáért megjutalmazta, nekik földet adott, részükre állandó lakóhelyet biztosított. A szobor épen azt a pillanatot örökíti meg, mikor Bocskay István a jutalomról szóló írást, az adománylevelet átnyújtja egy vitéz hajdúnak, aki levett kucsmával hálával fogadja az adományt, s hálája és hódolata jeléül a zászlót is meghajítja Bocskay István előtt. A szép bronzszobrot Holló Barnabás szobrászművész készítette.)

További dísze a Bocskay-térnek a gimnázium előtt levő részén az országzászló.

A tér déli részén van a doboló állvány, ahol a különböző városi és egyéb hirdetéseket szokták közhírré tenni.

A Bocskay-teret a város legszebb középületei veszik körül. Legelső ezek között a tér keleti oldalán a városháza, melyben a különböző városi hivatalnokok, tisztviselők hivatalai vannak; e városi tisztviselők, élükön a polgármesterrel intézik el a város lakosainak ügyes-bajos dolgait. A városházán kell befizetni az adót az adóhivatalban; ott kell bejelenteni az elhalalozást és a gyermekek születését, ott kötik meg a házasságot az anyakönyvi hivatalban; a városházán kell váltani marhallevelet, ha valaki tehenet, lovat, disznót stb akar eladni; ott kell bejelenteni, ha valaki házat akar építeni; ott kell jelentkezni a szegényeknek, ha valami segítséget akarnak kérni stb. A városháza lépcsőházában három nagy márványtáblára van felvésve azoknak a hajdúböszörményi hős katonáknak a neve, akik a világháborúban 1914—18-ben elestek. A városházán levő levéltárban sok régi értékes írást őriznek, köztük fejedelmek és királyok írásait is.

A Bocskay-tér északi oldalán van a gimnázium három utcára terjedő emeletes épülete. A gimnázium már több, mint 300 esztendő óta meglevő iskolája a városnak, és sok kiváló férfit nevelt már a városnak és a hazának; e férfiak közül legnevezetesebb *dr. Baltazár Dezső* református püspök, akinek márványszobrát fel is állították a gimnázium lépcsőházában.

A Bocskay-tér északi oldalán van még a református központi elemi fiú- és leányiskola épülete is egymás mellé építve.

A Bocskay-tér déli oldalán, a Bocskay-tér és a Kossuth Lajos-utca sarkán van egy szép régi emeletes épület, a kerületház, melyet sokan helytelenül megyeháznak neveznek. A mai Hajdú megye csak 1876 óta van meg, azelőtt a hat hajdúváros (Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló és Vámospercs) a Hajdúkerületet alkotta, amelynek székhelye Hajdúböszörmény volt. A Hajdúkerület ügyeit végző hivatalok Hajdúböszörményben voltak és pedig a kerületházban, tehát ebben az épületben intézték a hat hajdúváros közös ügyeit. A kerületházban ma is különböző hivatalok vannak elhelyezve, így például az államrendőrség és az állami adóhivatal. Itt van a tűzoltóság és a mentőállomás is.

emelése, kupolás építése

hősn halált haltak

az első

A város régi iratait a levéltárban őrzik,
itt ~~ezel közt~~ sok régi irás van, köztük feje-
delmek és hivatali irásai is.

Legnagyobb a lépcsőházban van elhe-
lyezve id. Somogy Béla. márványból
készült emléktáblája, rajta a dombormű-
vű mellképe (relief).

Ez a szobrot a második világháború
idején 1944 őréen, amikor az ellenséges erők
sereg elfoglalta városunkat, össze is törték.

Füredőkeret helyett Nagy István - Emlektet.

Az elise' kintese esen a ne'beiras'ok be-
sün' nagyobb legene, külon' en, ahol
hely is van ad'.

A cim' felirasa is nagyobb betüs' legyen.

A betüs' irasa' mostan' olvashat' legyen; ne'
modor' alaku' betüs' legyen. ~~-----~~

~~-----~~

~~-----~~

A kerületházban van a Városi Múzeum is, melyben a város történelmére vonatkozó régiségeket gyűjtik össze.

A Bocskay-térnek a Hajdúkerület-utcába nyúló délnyugati sarkában van a Baltazár Dezsőről elnevezett polgári leányiskola, mellette pedig a baptista imaház.

A Bocskay-térről indulnak ki a város legnagyobb utcái; ezek az utcák és folytatásaik a város közepéből a város széléig vezetnek. Ezek a következők: Északnyugat felé vezet a Somossy Béla-utca, mely a város kiváló polgármesteréről; id. Somossy Béláról kapta nevét. Emléktáblája a városháza lépcsőházában látható. A Somossy Béla-utca folytatása észak felé az Arad-utca, nyugat felé pedig a Polgári-út.

A Bocskay-térről észak felé vezet a Dorogi-út, mely a közepén kiszélesedik, s tér lesz belőle; e tér neve Darányi Ignác-tér, ezen tartják a baromfivásárt (tyúkipiac). A Dorogi-utca külső végén van a Báthori Gábor-menház, ahol szegény öreg munkaképtelen embereket gondoztat a város. A városon kívül pedig itt téglagyárak vannak.

A Bocskay-térről kelet felé a Tisza István-utca vezet, amelynek végén a Petőfi Sándor-tér van. A Petőfi Sándor-térről észak felé vezet az Újfehértói-út, északkelet felé a Téglái-út, keletre a Thököly Imre-utca és délkelet felé a Hadházi-út a város széléig.

A Bocskay-térről dél felé a Kossuth Lajos-utcán mehetünk a Kálvin János-térig. A Kossuth Lajos-utcán több középület van, ilyenek a járásbíróság, Jóvoda, a postahivatal, az anya- és csecsemővédő intézet. A Kossuth Lajos-utcán van a legtöbb bolt.

A Kálvin János-tér a Bocskay-tér után a város második legszebb tere. Itt van az újabb református templom (újtemplom) és a világháborúban elesett hős katonák emlékműve; a Hősök szobra, melyet Gács István szobrászművész készített. A szobor egy böszörményi honvédet ábrázol, aki a háborúban az ellenség fegyverétől megsebesült, s haldokolva rogyik le. A hős honvédet egy öreg hajdú tartja a bal kezével, a jobb kezét pedig, melyben régi hajdúfokos van, ütésre emeli, hogy bosszút álljon az elesett fiatal honvédért.

A Kálvin-térről kelet fele a vasúti állomáshoz vezet a II. Rákóczi Ferenc-utca, dél felé pedig a Horthy Miklós-út, ezen vonult be Horthy Miklós, az ország kormányzója a városba 1927-ben, mikor a Hősök szobrának leleplezési ünnepélyére városunkba érkezett. Ezen az utcán van dr. Baltazár Dezső szülőháza a 48. szám alatt márványtáblával megjelölve. Középbüld ez utcán a Juliánna-Árvaház, melyben árva gyermekeket gondoznak.

A Kálvin-térről délnyugati irányban a Szoboszlói-utca vezet ki a város széléig. A Szoboszlói-utca végén, a városon kívül téglagyárak vannak.

A Bocskay-térről délnyugat fele az Ujvárosi-utca vezet, ezen az utcán van a görög és római katolikus templom, az utca végén pedig, a város szélén a járványkórház, ahol a ragadós betegségben szenvedő betegeket ápolják. Az Ujvárosi-utcából észak fele nyílik a Kassa-utca, ahol a zsidó templom van.

Hajdúböszörménynek a már említett utcákon kívül még több mint száz utcája van; ezek egy része az ország nevezetes embereiről van elnevezve, így van Arany János-, Jókai Mór-, Kölcsey Ferenc-, Vörösmarty Mihály-, Bethlen Gábor-, Deák Ferenc-, Lorántfy Zsuzsánna-, Zrinyi Ilona-, Bercsényi Miklós-, Dobó István- stb. utca. Utca van elnevezve a hajdúság nevezetesebb embereiről is, így Sillye Gábor, Csanády Sámuel, Dézsány István hajdúkerületi főkapitányokról, továbbá Csomaközy Andrásról, Szilassy Jánosról, Szénássy Mátyásról, akik azoknak a hajdúknak voltak a kapitányai, akiket Bocskay István ezen a vidéken letelepített.

A városnak leghosszabb utcája a körút, mely a városon majdnem szabályos köralakban vonul körül; részei a Hunyadi János-körút, a Fazekas Gábor-körút, a Szilágyi Erzsébet-körút, a Mátyás király-körút, a Korvin János-körút, a Zápolya János-körút, a Kemény János-körút, a Báthori Gábor-körút és a János Zsigmond-körút.

A város szélén a II. Rákóczi Ferenc-utca végén levő térséget Baross Gábor-térnek, a folytatását pedig a Horthy Miklós-útig Vásár-térnek nevezik; itt van a vasúti állomás; e

_____ α

12
α

()
I

a Zaboskert

da iszari vorkausselepet
el lehet hagyni!

da új görög katolikus

Faxekas Gabot-

⊕ Itt lehetne volna a város településéről
setleg pontosan fejleszteni: a régi kertes város, köztük a
Köztársaság, Károlyi utca, 1859-ig a város utca -
Károlyi utca, doki Lucerna stb.

téren tartják az állatvásárokat) élő sertés stb) és az országos vásárt. Itt van a Nagy István-Emlékkert is, mely régen temető volt. A temetőből már csak Nagy István sírja van meg. Nagy István helybeli református lelkész volt, százötven évvel ezelőtt élt. A Nagy István-Emlékkertben most fürdő, vendéglő van, s a nyári mulatságokat szokták ott tartani.

A város külső részein inkább a szegényebb emberek laknak: a város e külső részei, külvárosai: Kisbőszörmény, a Zaboskert, a Középkert, a Vénkert, a Nadrágoskert és az északi rokkanttelep. A Középkert, a Vénkert és a Nadrágoskert régen szőlőskertek voltak, de 50—60 esztendővel ezelőtt a szőlőt a szőlőtetű (filoxera) kipusztította; a régi szőlők helyére a szegényebb emberek lakóházakat építettek, s így a szőlőskertek rendes lakott helyekké váltak. A Középkertben van a kötszövőgyár és a villanytelep. A Középkertben és a Vénkertben iskola is van.

Ugyancsak a város szélein vannak a temetők. A keleti részen van a református keleti temető) és a zsidótemető, a nyugati részen pedig a református nyugati temető és a római és görög katolikus temető.

A város keleti szélén van még a vágóhid, ahol a mészárosok és hentesek vágják le azokat az állatokat, amelyeknek húsát a mészárszékből és a hentesüzletben adják el. A vágóhid épületében van a jéggyár is.

A városban több mint 5 ezer ház van, ezek kevés kivétellel az itt élő emberek lakóházai (magánépület). A lakóházak legtöbbször vályogból és téglából van készítve. A középületek közül azokon kívül, amelyeket már említettünk, nevezetesebb még a Kálvineum épülete a Kálvineum-utcában, amelyben a gimnázium vidéki tanulói laknak. Egyéb középületek az elemi iskolák, a mezőgazdasági népiskola, az óvodák, a mozgóképszínházak, a csendőrségi laktanya (Lévay Márton-u.), a Kossuth Lajos-Ház, az Iparos Olvasókör, a Tisza István-Ház, a szülő otthon stb.

2. Hajdúböszörmény külterülete.

Hajdúböszörmény város belső területén kívül van a külterület vagy a határ, mely szántóföldből, legelőből, erdőből és

terek számban)

szőlőskertből áll. Nagysága 58 ezer hold.

A város határa északon Hajdúránásig és Hajdúhadházig, keleten Hajdúhadházig, délen Debrecenig és Józsaig, nyugaton és északnyugaton Balmazújvárosig és Polgárig nyulik

A határ földje, talaja nem egyforma. A város keleti határába belenyúlik a Nyírség homokos talaja, míg a határ nyugati része fekete föld. E fekete földnek a határ szélén levő részében sok helyen sziklás van, az ilyen sziklás, szikes terület kevésbé termékeny. A határ e részén a talaj némely helyen annyira szikes, hogy termelésre nem is alkalmas, azért az ilyen helyet nem is szántják fel, hanem legelőnek használják. A határ külső részén levő legelők: Pród, Perzséte, Bagota, Kisszeg mind ilyen szikes legelők. A fekete föld mindenféle gabona és kapásnövény termelésére alkalmas, s jól is terem; legtermékenyebbek mégis a város széléhez legközelebb eső részek, ú. m. az északi és a déli lucernás. A fekete föld terményei a búza, rozs, árpa, zab, tengeri, cukor- és takarmányrépa és a lucerna.

A keleti határ talaja homok, ezen a búza már nem ad jó termést, ellenben annál jobban terem itt a rozs és a kapásnövények közül a dinnye és a zöldségfélék, valamint a burgonya. A keleti határrész e homokos területein vannak a szőlőskertek is sok gyümölcsfával. A szőlő nagy ellensége: a szőlőtetű a homokos talajban nem szeret élni, azért az itt ültetett szőlők megszabadulnak e veszedelmes rovartól. A város keleti határában a következő szőlőskertek vannak: a Nagy- és Kis Bocskay-kert, a Kossuth-kert, a Báthori-kert, a Petőfi-kert, a Homok-kert, a Zrínyi-kert, a Boda-szőlőskert, a Lorántfy-kert.

A határ keleti részén van az erdő is, melynek területe majdnem 4 ezer hold. Az erdőnek három része van, ú. m. a Városerdő, a Belsőerdő és a Bodaerdő. Az erdő igen értékes területe a város határának, mert a lakosság inpen jut tüzelő- és szerszámfához. Az erdő tölgy- és akácából áll, de van még benne szilfa (és nyárfa) is. Az erdő egy kisebb részét fenyőfával ültették be (fenyves). Galagonya, kecskerágó, kökény és mogyoró bokor is sok nő az erdőben. Az erdőben sok vadállat él és pedig őz, vaddisznó, róka, nyul, fácán, fogoly, vadgalamb, vércse,

L agyagos

_____ napraforgó

_____ (filoriserá)

_____ His-

_____ Homokkert

_____ az Árpád - kert, a Battyány - kert

_____ Boda - erdő

_____ másféle

_____ borz

szarka, varjú, héja. _____

Horthy Miklós _____

(1927) _____

His _____

része _____

polgári _____

A _____

ölyv, bagoly, kakukk, cinke, fülemile, sárgarigó, bubosbanka, szajkó, fekete rigó stb. A Városerdő egy részét Salamonnak, egy másik részét Peresnek, egy harmadik részét pedig, ahol a kormányzó úr itt jártakor vadászott, Horthy-táblának hívják. Salamon régen falu volt, de teljesen elpusztult, s csak a neve maradt fenn.

A határ egyes részeinek külön neve is van. A határrészek nevei a következők: A várostól északra levő határrésznek a neve északi lucernás és Telekföld; a várostól keletre van a Keleti csordanyomás és a Keleti ugar, délre pedig a Déli lucernás, Ugar, Nagy- és Kijzelemér. Zelemér régen község volt, de már több száz esztendeje (az 1590-es években) elpusztult, és csak a templomának a falából maradt meg egy rész, amelyet csonkatoronynak neveznek. A zeleméri határrész déli része régen egy idegen családé: a De Pauli-családé volt, róla a határ e részét ma is De Paulinak hívják (a hajdúböszörményi ember ez idegen nevet rosszul Dépótnak mondja, tanult embernek nem szabad így mondani)

A határ délnyugati és déli részének neve Csordalegelő, Szigetorr, Gátmegett és Nyugati csordanyomás. A határ északnyugati felé nyúlik el legmesszebbre, ennek a közepén halad végig a polgári országút. Az országúttól északra van Vid és a pródi legelő, délre pedig Kis- és Nagypród. Kispród déli részét Brassó-zugnak hívják (nem Barassó, se nem Baraksó, hanem Brassó.) Vid és Pród régen falvak voltak, de néhány száz esztendővel ezelőtt elpusztultak, s határukat a hajdúböszörményi hajdúk szerezték meg maguknak. Pródnak jó része szikes legelő, melyen a pásztorok sok tehenet, ökröt, lovat, juhot őriznek. A pródi legelő mellett van Perzséte, amely szintén legelő. E legelőkön sok vizes hely és szikes tó van, ahol sok vízimadár: vadliba, vadrUCA, daru, gém, gólya, tőcsmadár, bibic stb. tartózkodik.) Nagypródon és a Perzsétén kívül levő határrészt Rétnak hívják. Ez régen valóban vízjárta rét volt, de ma már szántóföld, ahol sok tanya van. A Réten kívül a határ legészelső része Bagota, amelytől délre Kisszegpuszta van; mind a kettő legelő. A bagotai legelőnek a sok vízimadáron kívül

nevezetes madara a túzok. Bagota régen község volt, de ez is elpusztult. Régi határának csak egy része Hajdúböszörmény városé, a többi része a szomszédos Polgár községhez tartozik.

3. A határ felszíne.

Hajdúböszörmény határának felszíne mindenütt síkság, mely a határ nyugati részén 100—110 méter magasan fekszik a tenger színe felett, míg a keleti határrész jóval magasabb; itt egyes halmok a 160 métert is meghaladják. A keleti homokos részen sok domb van, a nyugati határon, a fekete földön azonban csak messze egymástól van egy-egy halom. A határ legmagasabb halmai a Széchenyi-halom Zeleméren, a Szamárhegy a bodai erdőben, a Strázsahalom, a Köveshalom, a Pródihalom Pródon, a Törökmetélőhalom a Telekföldön, a Brassóhalom a Brassózugban, a Hatihalom Szigetoron. Az alacsonyabb halmokat laponyagnak hívják, a magasabban fekvő földeket pedig hátnak. Ilyen a Csikóslaponyag Pródon, a Hetven és a két laponyag a Réten, a Szil-laponyag a Telekföldön; a Bakóhát a Pródon, a Rókahát, a Kováshát, az Ürmöshát, a Dedőhát a Réten.

4. Vizek.

A városnak nagyobb folyóvíze nincsen, a határ déli és nyugati részén azonban több vízfolyás, több kisebb ér van, ilyen a Zelemér ér, a Gát ér, a Brassó ér, a Döglő ér, a Horgas ér. Ilyen ér a Kadarcs is, de nagyobb, mely a Rét és Nagypród szélén csavargós folyással halad délre Balmazújváros fele. Viden és a pródi legelőn van a Vidi ér, a Süldős ér, a Dedő ér és a Szőke ér. Hajdúböszörmény határában a Réten ered a Hortobágyfolyó, mely a Rét és a Bagota szélén folyik északról délre, s körülkerülve Kisszegpusztát, a balmazújvárosi határba folyik át. A Hortobágyba megy bele a Bagota pusztán folyó Hollós ér.

Hajdúböszörmény határában nagyobb állóvíz nincsen, kisebb szíksós tava azonban van egy néhány; ilyen a pródi legelőn a Kerek Kaján szik, a Csukás és a Ludas tó. Egy ilyen szíksós állóvíz mellett Viden kisebb fürdőt is létesítettek.

—— Szillaponyag

—— Horosbágy Folyó

Gastónak:

A Kadars-castóna (a Fenyver)

Tomjándal.

A Törörcsastóna

A Keleni ugar neve be van írva a város-
döbe; két sorba a "Keleni" szó alá kell írni az
"ugar" szót. -

Vidiföld helyett elég: "Vid."

A határvonalat szaggatott vonallal.

Vörsepen Hajdu-börömény helyett: A város belterülete

A költőjelekre vigyázzni! Nagy-Zelenés, Esztri-lucsonis

X6 ————

5. Időjárás.

Hajdúböszörmény időjárása mérsékelt, azaz sem nem nagyon meleg, sem nem nagyon hideg. A tél azonban sokszor szokatlanul hideg. A késő tavaszi fagy nem ritka; néha még májusban is annyira lehül a levegő, hogy fagyok vannak, amelyek a szőlőben, gyümölcsben és a veteményben nem egyszer nagy kárt okoznak. Nyáron néha hosszabb ideig sincs eső, ilyenkor meg a szárazság csinál kárt. A legtöbb eső ősszel esik; az esőfellegek legtöbbször déliől és délnyugatról jönnek.

6. A lakosság nemzetisége és vallása.

A város lakossága tiszta magyar, és pedig a régi hajdúk ivadéka. A régi hajdúk) elszegényedett nemesek voltak, akiket a török hódítás megfosztott birtokaiktól, otthonuktól, s valósággal földönfutókká tett. Hogy aztán legyen miből megélniök, beállottak fizetésért, zsoldért katonának. Így kerültek Bocskay István szolgálatába is, aki hűségükért, vitézi tetteikért azt adott nekik, amit elveszítettek: állandó lakóhelyet, ahol családi tűzhelyet, otthont alapíthattak maguknak. E vitéz hajdúk utódai Hajdúböszörmény lakosai. A város lakosainak száma kerek számban 31 ezer.

Vallásra nézve a város lakosságának nagy többsége református; a reformátusok száma 21 ezer. Római katolikus 2 ezer, görög katolikus 3 ezer lakik a városban; vannak még kevesebb számmal izraeliták, baptisták és ágostai evangélikus vallásúak.

7. A lakosság foglalkozása.

A város lakosságának legnagyobb része mezőgazdaságból él, gazdálkodással, földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozik.

A földbirtok nem egyenlően van eloszolva a lakosok között. Sok embernek alig van több 1—2 hold földjénél, az ilyeneket törpe birtokoknak nevezzük. Az ilyen kevés föld jövedelméből egy család nem tud megélni, azért az ilyen birtokos más kereset után is néz. A kisbirtokos, akinek 10—30 hold földje van, már meg tud élni a földje jövedelméből, az

ennél is több, 50—100 hold földdel rendelkező birtokos már jómódú gazda.

Régebben a hajdúböszörményi gazda nem művelt annyi földet, mint ma mert a gabonafélét a rossz utak miatt nem tudta elszállítani és eladni, ezért inkább nagyobb számú állatot tartott, és azzal járatta, legeltette a határt. Ma már azonban igyekszik minden földet szántás-vetés alá fogni. A várostól messzebb levő szántóföldekre is épít a hajdúböszörményi gazda az állatok részére ólat, istállót és lakóházat is, ez a tanya. A nyári munkaidőben a gazda állandóan kinn lakik a tanyán, télire azonban a legtöbb gazda hazajön a városban levő házába, s a tanyán télire vagy a fia, a fiatal gazda marad kinn, vagy a tanyás vigyáz a tanyára, és gondozza az ott telelő jószágokat.

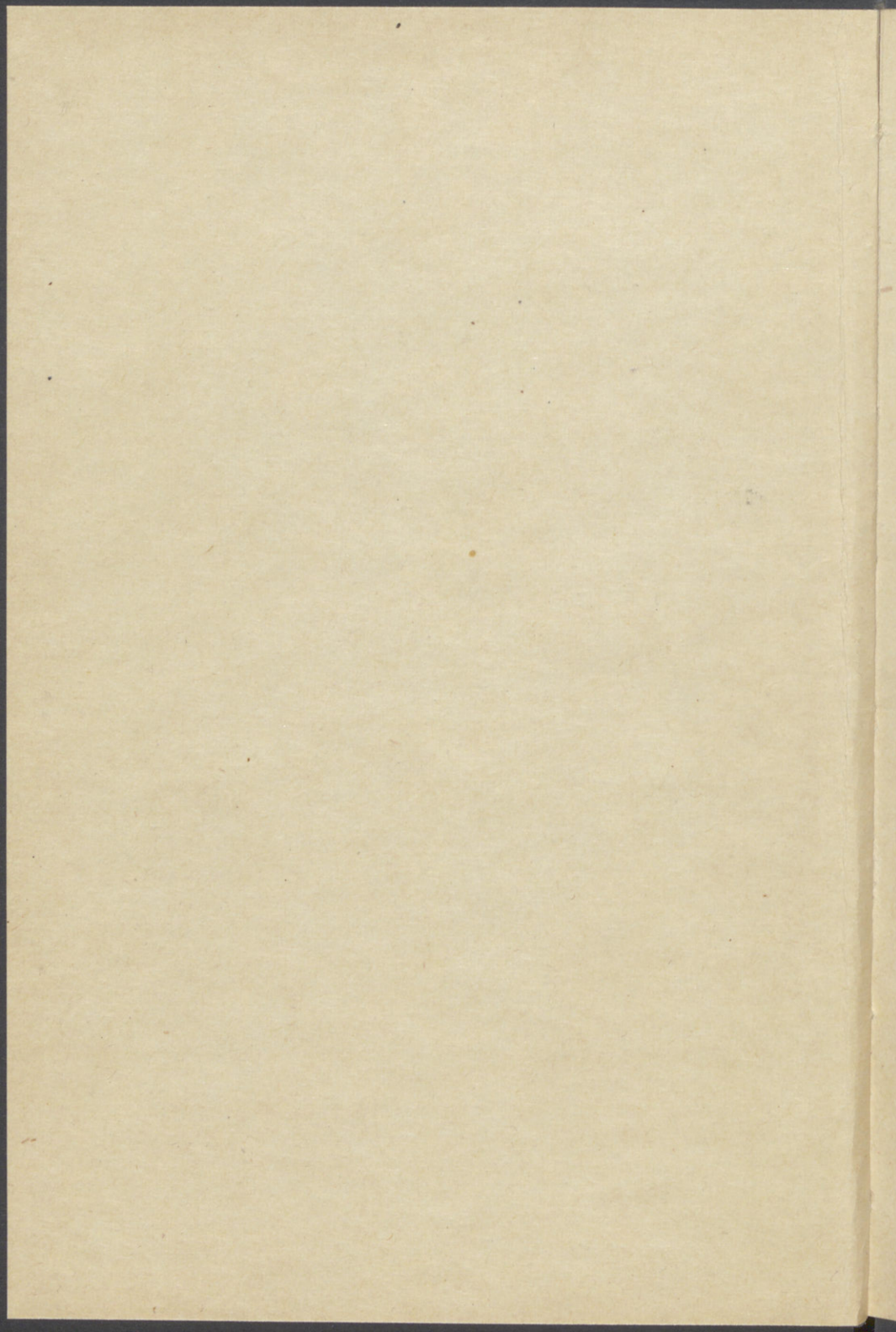
Az erdő is sok jövedelemhez juttatja a lakosokat. A Város-erdő a város tulajdona, a Belső- és a Bodaerdő azonban a gazdáké, a birtokosoké, kik annak vágásából minden évben tűzifát és szerszámnak való haszonfát kapnak jövedelmül. De jövedelmet ad az erdő a szegényebb embereknek is, akik köztes műveléssel, rőzséléssel, gyéritéssel, csalánszedéssel, tucskózással, fakitermeléssel jelentékeny keresethez jutnak nemcsak nyáron, hanem télen is. Az erdőn szedett vesszőből seprűt, kosarat, kast is kötnek (házi ipar).

A város állattenyésztése virágzó ma is, de régen még több állatot tartottak. Régen kevesebb föld volt felszántva, sokkal több volt a legelő, s a határ legnagyobb részét járta, a marha még télen is. Ma különösen sok sertést és szép lovakat tenyésztenek, de szarvasmarha is sok van. Pródon, Perzsétén, Bagotán és Kisszegen egész nyáron nyáj, gulya, ménes legel, e helyeken a hortobágyi pusztáéhoz hasonló pásztorélet folyik tavasztól késő őszig, amikor a gulyát, ménest, nyáját hazaverik. A háznál a teje miatt szükséges tehéncsordát a városhoz közel levő csordalegelőn legeltetik, ahonnan a jószág minden este bejön a városba.

A baromfiakból sok tyúkot, libát, kacsat és pulykát tenyésztenek.

Iparos (mesterember) és kereskedő sokkal kevesebb lakik

— a tányán sol baromfit tartanak és ne-
velnek fel, u. m. szurot, pulykát, li-
bát, rucát, galambot.

a városban, mint gazdálkodó, de azért ezek is elegendő számban vannak. Az ipar és kereskedelem eléggé fejlett. Az iparosok leginkább kisiparosok, akik maguk vagy 1—2 segéddel dolgoznak. Nagyobb ipartelepek a gőzmalmok, a téglagyárak, a térszotyár. Nagy gyár csak egy van a városban, ez a kötszövőgyár, amelyben naponta 300—400 munkás dolgozik.

Háziiparral csak kevesen foglalkoznak, s azok is inkább csak télen.

A város kereskedelmét és közlekedését a vásárok, a vasút és az országutak segítik elő. A kereskedelem a piacokon és a boltokban folyik. Piaci árulóhelyek a Bocskay-, a Darányi Ignác- és a Baross Gábor-tér. Hajdúböszörményben a piacokon minden nap van árulás, nagyobb kirakodás és árulás azonban csak a két heti vásáros napon: hétfőn és szerdán van; szerdán van a disznóvásár is. Országos vásár egy évben öt van Hajdúböszörményben, és pedig február és április hó elején, június és augusztus végén és november közepén; az országos vásárt mindig hétfőn tartják a város délkeleti szélén levő Vásár-téren.

Városunkat a debrecen-tiszalöki vasúti vonal érinti. Jó köves országutak vezetnek az összes szomszédos városokba és községekbe. Debrecen, Hajdúdorog és Polgár fele társas gépkocsi (autóbusz) is jár.

A magasabb iskolát végzett lakosok között legtöbb a tanító és a tanár, azután az orvos és az ügyvéd.

8. Közműveltség; emberbaráti intézmények.

A város művelődését az iskolák, a könyvtárak, a színházi előadások stb. mozdítják elő. A városban közép- és alsófokú iskolák vannak. Középfokú iskola a Bocskay-Gimnázium és a Baltazár Dezső-Polgári leányiskola; alsófokú iskolák az iparos- és kereskedő tanonciskola, a mezőgazdasági népi-kola és az elemi iskolák. Felsőfokú iskola Hajdúböszörményben nincsen.

Egyéb közművelődési intézményei a városnak: a Városi Múzeum, melyben a város és a hajdúság történelmére vonatkozó régi írásokat, tárgyakat, könyveket gyűjtik össze. Színháza a városnak nincsen, de színtársulat minden évben jön a városba,

s egy-két hónapig színházi előadások vannak a Tisza István-Házban. Mozgóképszínház kettő van a városban, s azokban egész évben van előadás. Ujságja is van a városnak, mely hetenként egyszer jelenik meg. A város lakosai különböző egyesületeket, olvasóköroket szerveznek, ahova járnak olvasni, szórakozni. Ilyen egyesülete van a gazdálkodóknak, az iparosoknak, a hadirokkantaknak stb. A legtöbb egyesületnek könyvtára is van.

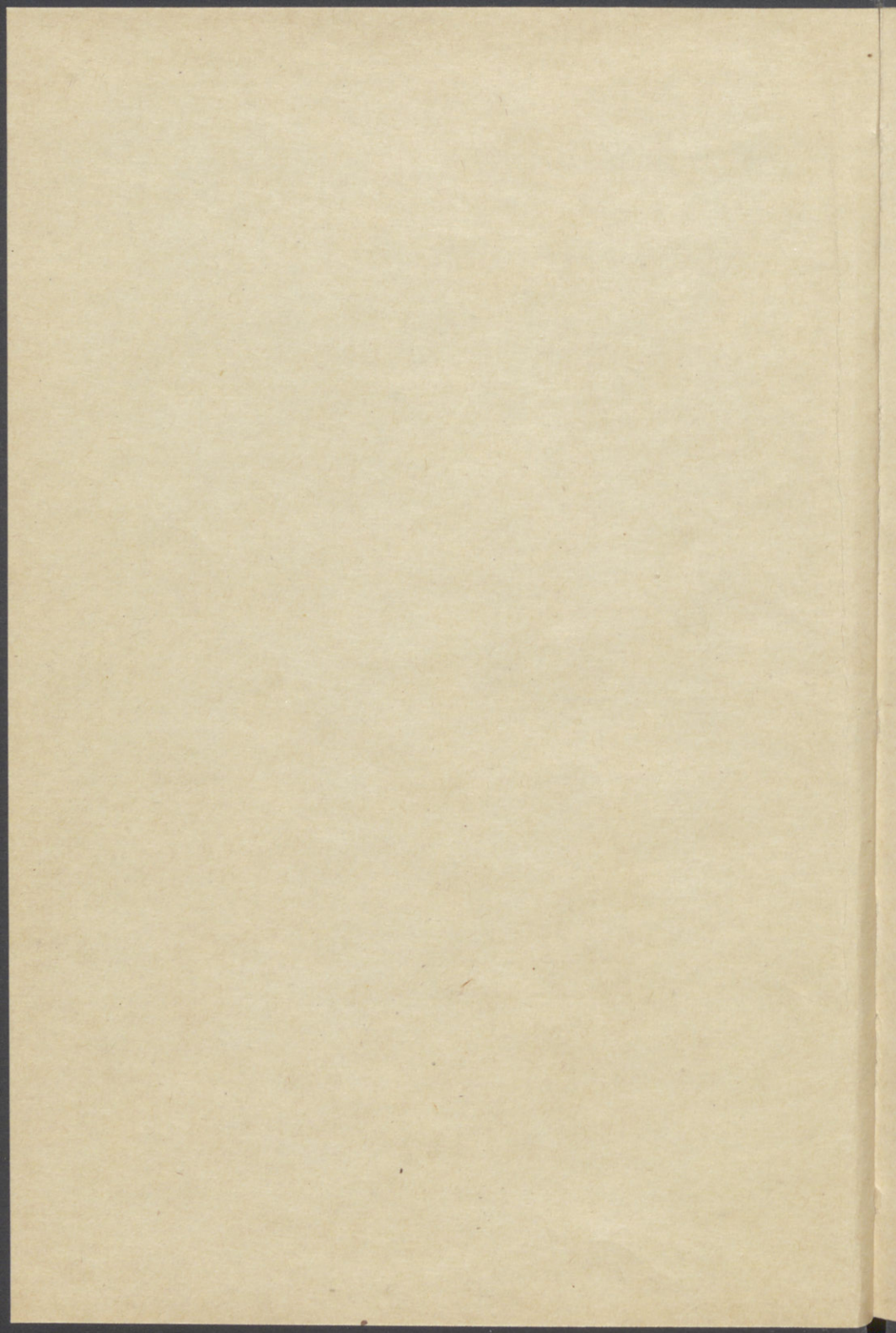
A város lakossága művelt, nagyon kevés olyan felnőtt ember van, aki nem tud írni-olvasni (analfabéta). Szeretnek ujságot, könyvet olvasni, s a gyermekeket is szívesen iskoláztatják.

A lakosság beszéde kisebb mértékben tér csak el az irodalmi nyelvtől; a hajdúböszörményi ember az é hang helyett í-t mond igen sok szóban, például szép-szíp, péntek-pintek, kék-kik, néz-níz, élet(ilet), édes-ídes, kenyér-kenyír, béka-bika, beszéd-beszíd, rét-rít stb. Ha az o, ö hang után l hang következik, akkor meg az l hangot nem mondja ki, az o-t, ö-t ellenben ó-nak és ő-nek ejti, például bolt-bót, zöld-zöd, föld-föd, volt-vót, dolga van-dóga van, koldus-kódus, holnap-hónap, költözik-kötözik stb. Az ó és ő helyett ú és ű hangot mondanak, pl. ló-lú, asztalról-asztralúl, apától-apátúl, ágyból-ágybúl, kő-kű, hélfő-hétfű, lő-lű, bőven-bűven, székről-székrűl, kenyérből-kenyérbűl, embertől-embertűl, tőled-tűled. Az ilyen beszédet tájszólásnak nevezzük. Az iskolázott ember vigyáz a beszédére, az ilyet kerüli, és úgy ejti ki a szavakat, ahogyan azokat a könyvekben leírják (irodalmi nyelv).

A hajdúböszörményi ember szereti a zenét, szeret dalolni. Szívesen rágyújt egy-egy nótára nemcsak akkor, mikor mulatni való kedve van, hanem munkaközben is, vagy a munkából hazafele menet. Sokat dalolnak különösen a pásztorok, sok magukcsinálta nóta szól a régi csárdákról, a pásztoréletről, az elmúlt régi időről és azok történeteiről. Ilyen hajdúböszörményi népdalok (tájszólásban írva, ahogyan azt az egyszerű emberek dalolják) a következők:

Niraly Jerő:

Fel kellene venni még a cukorrost is:
csirna, bunda stb. a pisztosok eltávolítására, rá-
munkosra annak észszerűségére: ferec, két ganyu,
szőr. Az aszonyok his bundája rozmaringlevéllel in-
képzés hirtével hol egyenesen, hol hullámvonalakon.
Hajdúsági viselés is hirtel.

*Nagyporódnak van egyenes úttya,
De sok járaccságom maratt rajta.
Én a járaccságomat nem bánom,
Csak a rigi szeretőm sajnálom.*

*Még aszt mongyák én rám az irigyek,
Ihatok bort, mer' loptam eleget.
Ha loptam is, nagygazdájét loptam,
A szegényét sohase bántottam.*

*

*Poródon a Bikás, Riten a Tirimpó,
Tulsó városszílen van a Messzilátó,
Híres Külső csárda, táncos a Novella,
Átkozott a Zödág, gyilkos a Kaszárnya.*

*

*Szip a fekete bárány,
A fekete szemű jány;
A legíny is, ki barna,
Kinek göndör a haja.*

*Elmicc rózsám? El biz' én!
Itt hacc engem? Itt biz' én!
Ha te elmicc, én is el . . .
Tülled nem maradok el.*

*Hej, ne siess, ne siess,
Itt a jó fű, itt itess;
Közeptibe' a forrás,
Itt esik jó itatás.*

Ezeket az egyszerű, de régi szép nótákat meg kell becsülni, és pedig nemcsak azért, mert azok az apáinkról és nagyapáinkról maradtak ránk, hanem azért is, mert értékesebbek, sokkal többet érnek, mint a mai divatos dalok.

Egészségvédő és emberbaráti intézmények a városban a járványkórház, a szülőotthon, az anya- és csecsemővédő intézet, a Juliánna-Árvaház, a fürdők, az óvodák, a Báthori Gáborról

elnevezett városi menház és a baptista menház, ez utóbbiakban előregedett, munkaképtelen embereket gondoznak. Több jótékonytságot gyakorló egyesület is van a városban, amelyek segítenek a szegényeken, ruhaneművel látják el a szegény gyermekeket stb.

9. Közigazgatás, hivatalok.

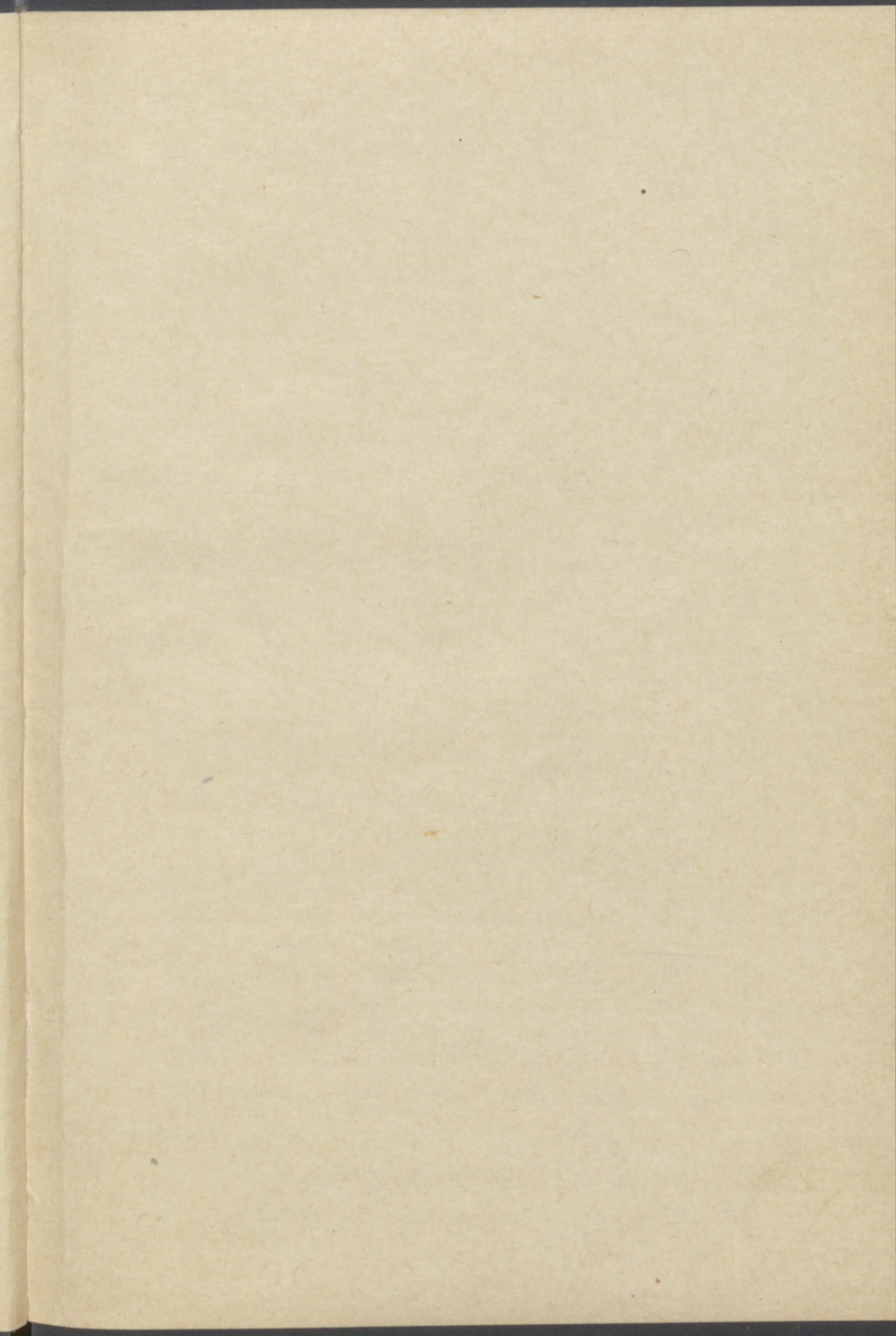
Hajdúböszörmény megyei város, mely hét kerületre van felosztva. A város élén, mint legmagasabb tisztviselő, a polgármester áll. A polgármester mellett vannak a városnak más tisztviselői vagy hivatalnokai is, akik a városházán végzik hivatalos dolgaikat. A város főbb tisztviselői a polgármesteren kívül a városi főjegyző, a tanácsnokok, a városi ügyész, a mérnök, a városi orvosok, az állatorvos, a pénztárnok, a városgazda, a levéltárnok stb.

A polgármester és a városi tisztviselők a városi képviselőtestülettel együtt intézik a város és a lakosság ügyes-bajos dolgait. A városi képviselőtestületbe a város lakossága választ képviselőket, kiket minden hónapban a város ügyeinek elintézésére gyűlésre hívnak össze a városházára. Ez a városi közgyűlés; ez választja a tisztviselőket is. A városi képviselőtestületnek 80—90 tagja van. A város ügyeinek intézését közigazgatásnak nevezzük. A közigazgatás sok pénzbe kerül, s ezt a város lakosai fizetik, ez az adó.

A város belső területén a rendet a rendőrség tartja fenn, a város határára pedig a csendőrség ügyel fel. Azonkívül a szántóföldeken mezőőröket, az erdőben erdőőröket, a szőlőskertekben csőszöket alkalmaznak; az országútakat az útőrök gondozzák és őrzik, a vasutat pedig a vasúti őrök.

A lakosság egymás ellen való nagyobb panaszait vagy a törvények ellen elkövetett nagyobb fokú vétségeit a kir. járásbíróság vizsgálja meg, amely megbünteti, börtönbe zárhatja a hibás és bűnös embereket. A járásbíróság vezeti a lakosok ingatlan vagyongáról: a földekről, szőlőkről, házakról stb. a telekkönyvet.

Az egy vallású lakosok egyházközséget alkotnak. Az

Mivel itt hely is van, meg lehetne említeni
az országgyűlési képviselőt is!

A város lakosai nem csak a város és az egyhá-
zak ügyeinek intézésébe válnak bele, hanem
az ország ügyébe is. E célból az ország lakosai kép-
viselőket küldenek Budapestre az országgyűlésbe,
vagy az országgyűlési képviselőt. Az egész ország fel-
van osztva kerületekre, s minden kerület válassza az
országgyűlési képviselőt. Hajdúbörzsony a szomszédos
kerülettel és Hajdúdoroggal együtt alkotja a hajdúbör-
zsonyi választó kerületet. A kerület lakosai köze-
ből válasszák az országgyűlési képviselőt.

egyházközségek vezetői a lelkészek Hajdúböszörményben legnagyobb a református egyház, melynek három lelkésze és két temploma van. A református egyháznak a lelkészek mellett főtitkárja a főgondnok. Úgy a lelkészeket, mint a főgondnokot is a református egyházba tartozó lakosok választják. Választanak azonkívül az egyházközség tagjai a lelkészek és a főgondnok mellé 60—70 idősebb, tapasztaltabb, tanultabb embert, kiket presbitereknek neveznek; a lelkészek és a főgondnok a presbiterekkel együtt intézik az egyház ügyeit, választják az egyház többi tisztviseleit, a tanítókat, a kántorokat stb. Hajdúböszörményben az iskolákat majdnem mind az egyházak tartják fenn; a református egyháznak van gimnáziuma, polgári leányiskolája és több mint tíz elemi iskolája. A római és a görög katolikus egyháznak és a zsidó hitközségnek csak elemi iskolája van. Az iparos és kereskedő tanonciskolát és a mezőgazdasági népiskolát a város tartja fenn.

Az egyházközségeknek különböző kiadásai vannak a templomokra, az iskolákra, a temetőkre stb. E kiadásokhoz az egyházhoz tartozó minden lakos hozzájárul vagyona és keresete szerint bizonyos összeggel, ez az egyházi adó.

II. Hajdúböszörmény történelme.

Azon a földön, amelyen ma Hajdúböszörmény megyei város és határa elterül, már sok ezer esztendővel ezelőtt, az ú. n. őskorban is éltek emberek. Kétségbevonhatatlanul bizonyítják ezt azoknak az itt élt őskori embereknek megtalált szer-zámai, eszközei, edényeinek darabjai, lakásának maradványai, amelyek kutatás, házépítés, szántás és más földmunka alkalmával kerültek elő a földből. Ezeket a régi tárgyakat összegyűjtik, s múzeumban helyezik el, hogy el ne pusztuljanak, hanem megmaradjanak, s a később élő emberek tanulhassanak belőlük. Ilyen régiségeket találtak Hajdúböszörmény határában Zeleméren, Pródon, a Réten a Kovás-háton, a Vidiföldön, a Báthori- és a Kis-Bocskay-szőlőskertben, a Boda-erdőben, a Gát megett és más helyeken is.

Később, mikor már sok ember lakott ezen a vidéken, azok összeköltöztek, házaikat egymás mellé építették, s így városokat, községeket alapítottak. Ilyen községek voltak ezen a környéken Böszörmény, Zelemér, Pród, Salamon, Vid, Bagota, Sziltelek, Süldő, Sárkuta stb. Ezek a községek később elpusztultak, csak Böszörmény maradt meg közülök. Az elpusztult falvak és községek közül csak Zelemér templomának falából maradt meg egy rész: a Csonka torony, a többi falu úgy elpusztult, hogy csak a neve maradt fenn, s csak régi íratokból tudjuk, hogy ezek a falvak régen megvoltak. Az elpusztult falvak helyével és határával gyarapodott, növekedett Böszörmény határa.

Hogy Böszörmény városa mikor keletkezett, azt biztosan nem tudjuk. Mikor ezer esztendővel ezelőtt magyar őseink elfoglalták Árpád vezérlete alatt ezt a hazát, a magyarok egy része Szabolcs vezér vezetése alatt ezen a vidéken telepedett meg.

a város mai háza területén
néhány sírnál

A második világháború után
~~1945~~ és a közélet körül nyírt
felepkülésként, mely 1952 január elsején
szel mint túlsó közeg újállandó
Mostani neve Slajdúvid.
Felepkülésként van a háza e
nyírtéren egy másik régi elpusztult
ház falai; Pótd. m.

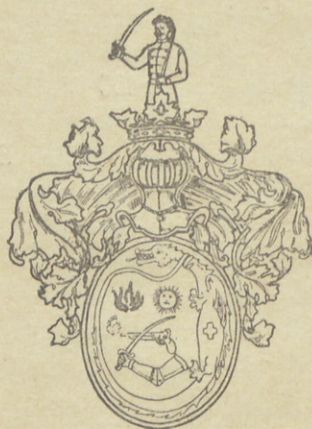
4 —————

A magyar honfoglalás idejéből találtak is a Vidé földön egy sírt, amelyben egy honfoglaláskori magyar vitéz a lovával és a fegyvereivel: nyilvesszőjével, kardjával együtt volt eltemetve. Ez a temetkezés a Városi Múzeumban van. Később a magyarokon kívül török származású mohamedán kereskedők is költöztek erre a vidékre, akiket *böszörményeknek* neveztek; valószínű, hogy ezek alapították meg itt ezt a várost, mely a nevét is ezektől a böszörményektől kapta.

A régi írásokban 600 esztendővel ezelőtt az 1332. évben fordul elő először Böszörmény neve; ekkor már olyan nagy város volt, hogy temploma is volt. Ez időtől kezdve aztán már jobban ismerjük Böszörmény történelmét. Tudjuk azt is, hogy kik voltak a város birtokosai. Az 1400-as évek elején Zsigmond, az akkori magyar király Lázárevits István szerb fejedelemnek ajándékozta a várost és határát, aki, valamint Brankovics György, aki a birtoklásban utóda volt, szerb, rác lakosokat is telepített itt le. Ezért egy ideig *Rác-Böszörménynek* is hívták a várost. De nemsokáig volt idegen ura a városnak. Nemsokára Hunyadi János, a nagy törökverő hadvezér kapta azt meg jutalmul a nemzetnek tett kiváló szolgálataiért. Hunyadi Jánosról a feleségére: Szilágyi Erzsébetre szállott a böszörményi határ, majd ötölkük fiúk: Mátyás király örökölte, s így a leghíresebb magyar király is volt földesura a városnak. Hunyadi János kormányzó járt is Böszörményben, 1445-ben itt írta meg egyik adománylevelét. Mátyás király halála után Böszörmény a fiáé: Korvin Jánosé lett. A Hunyadi-család kihalása után más előkelő családok birtokába ment át Böszörmény. Így volt itt birtoka a Báthori-családnak, Dobó Istvánnak, az egri hősnak, Lorántfy Zsuzsánnának stb.

Böszörmény városa az 1600-as évek elején kezdett nevezetes város lenni. Ez időben a magyar nemzet igen sokat szenvedett a hazánk felett uralkodó, idegen Habsburg-családból származó királytól, Rudolftól, aki ellen *Bocskay István* erdélyi fejedelem védelmezte meg a magyarságot. Bocskaynak a hajdúk, ezek az elszegényedett magyar nemesek voltak a katonái, akik hősiesen, vitézül harcoltak Bocskay seregében, s megmentették

az országot a németek szörnyű fosztogatásaitól, rablásaitól. A háború befejezése után Bocskay megjutalmazta a vitéz hajdúkat, s a vidéken több városban letelepítette őket. Nekik adta a többek között Nagykálló, Nánás, Dorog, Hadház, Szoboszló, Vámospércs városát. Bocskay István halála után *Báthori Gábor* erdélyi fejedelem Nagykállóból a hajdúk ~~egy részét~~ Bőszi-
 ménybe és Pród faluba költöztette át, így lett Bőszi-
 mény a hajdúk birtoka, s hajdú lakosai után kapta a Hajdúbőszi-
 mény nevet is.

Hajdúböszörmény címere.

Bocskay a hajdúknak nemcsak lakóhelyet, hanem címet is adott. A címet egy aranysárkány veszi körül, amelynek a farka a nyakára csavarodik. A sárkányon belül egy katona karja van lerajzolva a kézben karddal, felette pedig egy pisztoly, mindakettő a hajdúk vitézségét jelenti; felül égő tűz és mellette a nap látható, annak emlékezetére, hogy a hajdúk a legelső csatájukat Álmosd falu mellett éjjel tűzvilág mellett kezdték meg, s virradatra már a felkelő nap világitása mellett úzték, kergették a magyarságot pusztító német katonaságot. A címer tetején egy hajdúvitéz áll, aki kivont kardot tart a kezében.

Ezt a hajdúcímet több mint 300 esztendő óta használja Hajdúböszörmény. Külön zászlója is van a hajdúknak, mely két színből áll, a felső csík kék, az alsó fehér színű.

at

se _____

A hajdúk letelepedvén új lakóhelyükön, megkezdték a békés, munkás életet. Házakat építettek, a földeket művelni kezdték, a legelőkön pedig igen sok állatot tartottak. A város közepén levő református templomukat kőfallal is körülkerítették, ez a kőfal 200 esztendeig megvolt. A templom körül építették fel a lakóházakat. Ekkor a város még elég kicsiny volt. A város szélén körül széles árkot ástak, annak partját pedig sűrűn ágas-bogas, tövises fákkal, bokrokkal ültették be, melyen nem lehetett keresztül menni. Ez védte a várost az árokkal együtt az ellenség támadásától. Ameddig a város akkor terjedt, ahol az árok volt, azt ma is árokaljának nevezik (Árpád-u., Vörösmarty-u., Bethlen Gábor-u., Korpona-u., Kálvin-tér.). A városnak ezenkívül levő része mind azután épült. Mindjárt a letelepedés után iskolát is építenek a hajdúk Hajdúböszörményben, a mai gimnázium ebből az első iskolából nőtt ki.

A hat hajdúváros: Böszörmény, Nánás, Dorog, Hadház, Szoboszló és Vámospércs, amelyben mindben hajdúk laktak, a letelepedés után is barátságban élt egymással, háború esetén összegyűjtötték fegyvereiket, s együttesen állottak a haza szolgálatára. Így harcoltak megint csak a németek ellen Bethlen Gábor és I. Rákóczi György, majd később a kurucvilág idején Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelmek seregében. A kurucvilág kezdetén 1681-ben nagyobb csata is volt Hajdúböszörmény alatt. Az átkos német seregek Hajdúböszörmény városába is befészkeltek magukat. A kuruc sereg vezére: Thököly Imre, az erdélyi fejedelemmel: Apafi Mihállyal együtt nagyobb sereggel jött a város alá, és véres harc után kivertek innen a Habsburgok rabló német katonaságát, s megszabadították a várost és környékét azok fosztogatásaitól.

A letelepedés után 60 esztendő múlva a hat hajdúváros szorosan egymáshoz kapcsolódott, megalakították a hat városból a *Hajdúkerületet*. A hajdúvárosok közös ügyeit ettől kezdve a Hajdúkerület intézte. A Hajdúkerület olyan volt, mint egy vármegye, a székhelye a legnagyobb hajdúváros: Hajdúböszörmény volt; a Bocskay-téren mai napig is megvan a kerületház, ahol a Hajdúkerület tisztviselői intézték a kerület dolgait. A Hajdú-

kerület főtisztviselője a főkapitány volt, aki olyan magasrangú személy volt, mint ma a megyének a főispánja. Hajdúböszörmény a hat hajdúváros között a legelső, a kerület székhelye lett és az is maradt 200 esztendeig, egészen 1876-ig, amikor megszüntették a Hajdúkerületet, s belőle Hajdúmegyét csinálták. Hajdúmegyének már nem Hajdúböszörmény, hanem Debrecen lett a székhelye, és ma is az.

Az 1848-i szabadságharcban szintén vitézül résztvettek a hajdúk. Sillye Gábor, akit később a Hajdúkerület főkapitányává választottak meg, honvédeket gyűjtött (toborzott) Hajdúböszörményben és a többi hajdúvárosban; ezek a hajdú honvédek vitézül harcoltak a Kossuth Lajos által megteremtett független Magyarországért és annak szabadságáért. Ugyancsak Sillye Gábor a böszörményi és a többi hajdúkból egy lovascsapatot is gyűjtött össze, ezek voltak a Bocskay-huszárok. Ez a csapat a szabadságharc legvégéig szolgálta a magyar szabadságot a hős honvéd**l**ábornok: Klapka György parancsnoksága alatt Komárom várában. A szabadságharc leveretése után az osztrákok bosszút is álltak Sillye Gáboron, halálra ítélték. Később azonban megkegyelmeztek neki, az életét meghagyták, de éveken keresztül börtönben kellett szünetnie. Kiszabadulása után azonban a hajdúvárosok megjutalmazták hazaszeretetéért és sok szenvedéséért, s a kerület főkapitányává választották meg. Ő volt a Hajdúkerület utolsó főkapitánya.

Hajdúböszörmény városa az utóbbi ötven esztendő alatt sokat épült és fejlődött. 1880-as évek elején Debrecenről Hajdúböszörményen keresztül vasutat építenek, mely a város közlekedését, kereskedelmét nagyban előmozdítja. Ugyancsak az 1880-as években rendezik a szántóföldek dolgát, tagosítanak, amikor egy helyen adják ki minden lakosnak a földbirtokát.

Az utóbbi évtizedekben építik fel a második református templomot, a városházát, a gör. kat. templomot, a járásbíróságot és a kórház épületét, a Tisza István-Házat és a Kossuth Lajos-Otthont. 1901-ben megnyílik a város leánynevelő intézete: a polgári leányiskola; szaporodnak az elemi iskolák is (és megfelelő új épületben helyezik el azokat. Nemcsak a városban,

Handwritten musical notation on a four-line staff. The notes are: a quarter note on the first line, a quarter note on the second line, a quarter note on the third line, and a quarter note on the fourth line. The notes are written in a cursive style.

Handwritten musical notation on a four-line staff. The notes are: a quarter note on the first line, a quarter note on the second line, and a quarter note on the third line. The notes are written in a cursive style.

Handwritten musical notation on a single line. The note is a quarter note on the line, written in a cursive style.

Handwritten text in red ink, likely a transcription or commentary. The text is written in a cursive style and includes the words "részelben", "hanem a kúváros oron is, a ven", "lytben, a Kőéphözben, arsan a ház", and "don is, mind".

1 —————

1 —————

~~hanem Bodán és a határban a tanyai gyermekek részére is iskolákat építenek, így a Bakóháton, a Rókaháton, Zeleméren stb.~~

Az 1914—18-ig tartott világháborúban nagyon sok hajdúböszörményi lakos vett részt, mint katoná. A hajdúivadék ekkor is megállta helyét; legfényesebben bizonyítja ezt az, hogy több mint ezer hősi halottja volt az akkor még 30 ezer lelket sem számláló városnak. Ezeknek a neve márványtáblákra van felvésve a városház lépcsőházában, s háláját és tiszteletét a Hősök szobra felállításával is kifejezte előttük a város közönsége 1927-ben.

A világháború után megkezdik a város utcáinak rendezését és csinosítását. Nemcsak kikövezik a nagyobb utcákat, hanem fákkal, díszbokrokkal is beültetik, s ez által az egész várost szépítik. A város e fejlődése mai nap is tart; a város vezető emberei mindent megtesznek azért, hogy Hajdúböszörmény lakosai megelégedve, boldogan éljenek ebben a városban, melyet hajdú őseik örökségül hagytak reájuk.

III. Hajdúböszörmény nevezetes emberei.

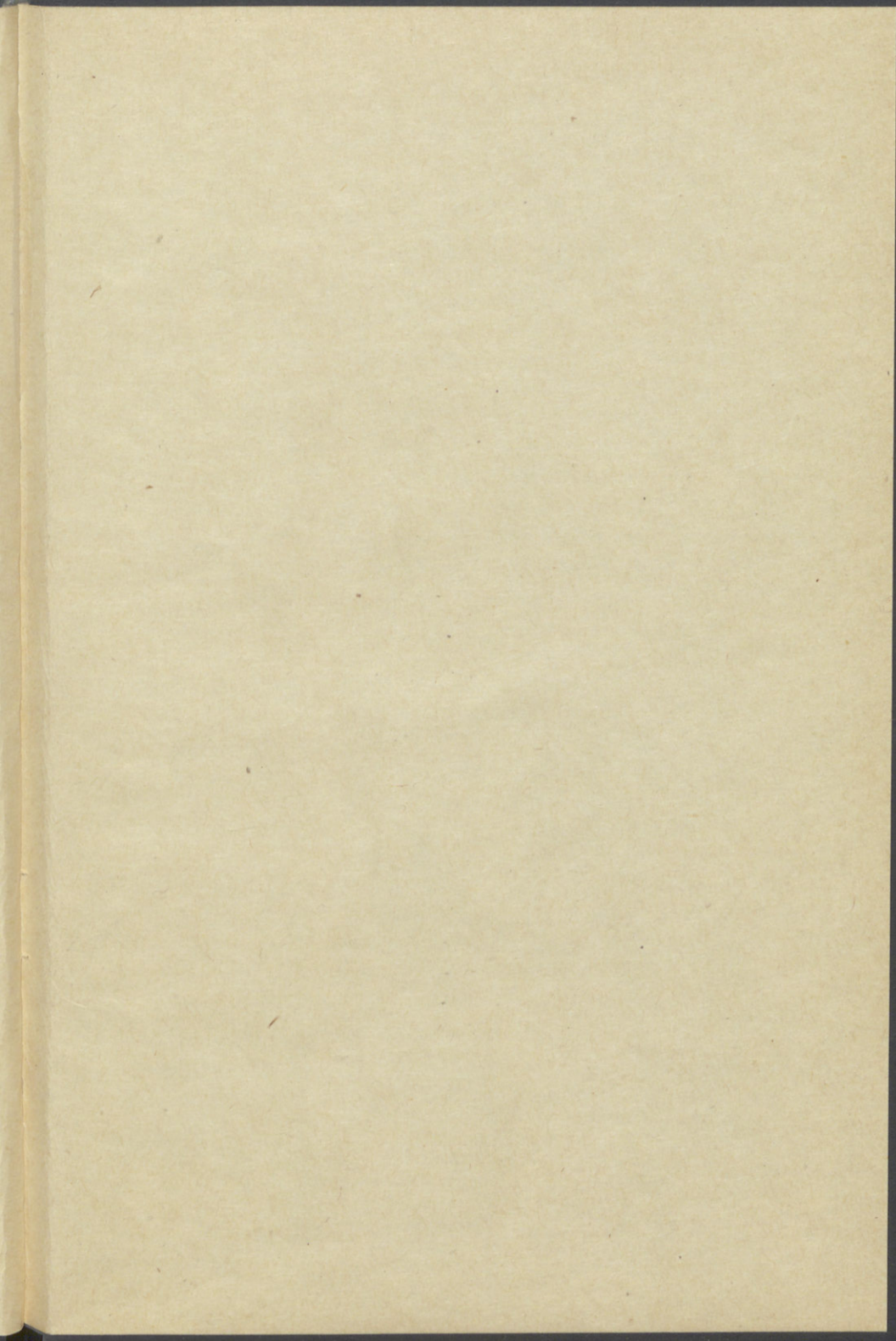
Hajdúböszörmény kiváló emberei közé nemcsak azokat számítjuk, akik ebben a városban születtek és munkásságukkal kiemelkedtek polgártársaik közül, hanem azokat is, akik életük egy részét itt élték le, itt laktak, s kiváló munkájukkal előmozdították e város művelődését és fejlődését. E kiváló férfiak híre tulterjedt e város határain, s nevük az egész országban ismeretessé vált, aminek természetes következménye, hogy jó emlékeztük e város falai között még inkább fennmaradt, s az utókor hálával és tisztelettel emlegeti őket. Sok ilyen kiváló férfiak volt ennek a városnak, ezek közül a legnevezetesebbek a következők: Keresztesi József, Diószegi Sámuel, Nagy István, Gönczy Pál, Silye Gábor, dr. Baltazár Dezső.

1. Keresztesi József.

A Dunántúlról került a Nagy-Alföldre. Veszprémben született 1748-ban, s 63 éves korában halt meg mint szalacsi (Bihar m.) református pap. Több helyen volt lelkész. Hajdúböszörményben két évig volt az iskola rektora (igazgatója). Több prédikációja jelent meg nyomtatásban, de leghíresebb könyve az a krónika, melyben leírta hazánk akkori állapotát. Gyönyörű és mély érzésű egyházi énekeket írt; a református énekeskönyvben ezek közül ma is benne van több mint húsz dicséret, ezek a következők: 35, 40, 60, 119—129, 171—172, 196, 213, 259 stb. Énekeinek mély, vallásos hangulatával ma is Istenhez emeli a református keresztyén lelkeket.

2. Diószegi Sámuel.

Előbb mint tanár, később mint lekipásztor szolgálta a hajdúböszörményi református egyházat. Az 1761. évben született

Oh Königin! erhalte mich.....

Debrecenben, ahol iskoláit is kezdte. A kollégium elvégzése után 1784-ben a helybeli gimnázium rektorául hívták meg, s itt tanított három esztendeig. Ezután Németországba ment ki, hogy tovább tanuljon. Innen hazajövet előbb Hajdúnánáson, majd 1793-tól 1803-ig városunkban lett református lelkész; ez állásából hívták meg Debrecenbe papnak, ahol 1813-ban fejezte be életét. Kiváló pap volt, prédikációit könyvben is kinyomtatta. Írt szép egyházi énekeket, amelyek közül ma is énekelik a református istentiszteleten, az *Úr Isten kész az én szívem . . .* és a *Dicsőült helyeken* kezdetű dicséretet. Kiváló tudós is volt, aki nagyon híres és értékes könyvet írt, amelyben hazánk növényzetét ismertette; egy másik könyvet pedig azokról a növényekről írt, amelyekből orvosságot lehet készíteni, tehát a gyógynövényekről (Magyar Fűvészkönyv, Orvosi Fűvészkönyv).

3. Nagy István.

Debrecenben született 1770-ben, ott is tanult a híres református kollégiumban. Majd külföldre megy gyarapítani ismereteit. Mikor Vecsey Sámuel tiszántúli püspök lemondott hajdúböszörményi lelkészi állásáról, az egyház az ő helyére Nagy Istvánt hívta meg lelkipásztorául, aki a meghívást el is fogadta, és 1801-től 1831-ben bekövetkezett haláláig szolgálta a hajdúböszörményi ref. gyülekezetet. Ez idő alatt magasabb egyházi tisztségeket is viselt, s egyházkerületi főjegyzőnek is megválasztották. Nagy István nemcsak kiváló lelkipásztor volt, hanem költő is, aki szép egyházi énekeket írt. Ezek közül a reformátusok mai énekeskönyvében több ma is benne van, ilyen például a 47, 65, 75, 153 stb. dicséret.) Sírjára a város lakossága halálából sírkövet állított, s róla nevezte el a régi fürdőkeretet és a mellette levő utcát.

Nagy Istvánnak jó barátja volt a híres debreceni költő: Csokonai Vitéz Mihály, ki többször kirándult Debrecenből Hajdúböszörménybe barátja meglátogatására. Csokonai egy ilyen látogatása alkalmával történt az a mulatságos eset, melyet Petőfi Sándor örökített meg Csokonai c. versében, amikor „*Csapot, papot, mindent felejtett Csokonai Vitéz Mihály*“.

4. Gönczy Pál.

A Hajdúság fia volt, Hajdúszoboszlón 1817-ben született. Iskoláit szülővárosában és a debreceni kollégiumban végezte, de tulajdonképen az egész életét tanulással töltötte; e célból Ausztriát, Németországot és Svájcot is bejárta. Valósággal holtig tanult, s ennek köszönhetette, hogy egyszerű falusi tanítóból a legmagasabb állásig, az államtitkársáig felvitte. Hajdúböszörményben ő szervezte az első mezőgazdasági irányú népiskolát szegény árva gyermekek részére 1845-ben. Ez az iskola a zeleméri határrészen a Karáp-tanyán volt. Az iskolában nemcsak a földművelésre való ismereteket tanította meg Gönczy Pál a tanulóknak, hanem a különböző gazdasági eszközök és szerszámok készítését és javítását is. Ez az iskola tehát nagyon hasznos dolgokra tanította meg a tanulókat. Az iskola csak három évig állott fenn, 1848-ban a szabadságharc mozgalmai folytán megszűnt.

Gönczy Pál sok könyvet is írt, főként az iskolák számára. 1892-ben halt meg; szülővárosa szobrot állított a kiváló tanügyi férfiú emlékezetére.

5. Sillye Gábor.

Hajdúböszörményben született 1817-ben. Az iskoláit szülővárosában és a debreceni kollégiumban végezte, s ügyvédi oklevelet szerzett. A tisztviselői pályára lép, de szülővárosa 1848-ban országgyűlési képviselővé választja, s ettől kezdve inkább politikával foglalkozik. Mikor a szabadságharc megkezdődött, ő gyűjt a Hajdúságon honvédeket a haza védelmére, ő szervezi meg a Bocskay-huszárcsapatot, és a hajdú honvédszászlóaljat, amely csapatok vitézül harcolnak az ország védelmében. 1849-ben résztvett Sillye Gábor a debreceni országgyűlésen, mely Ferenc Józsefet megfosztotta a királyságtól. A szabadságharc bukása után ezért a Habsburg-hóhérok halálra ítélték, a halálos ítéletet azonban tíz évi várfogságra változtatták. Ausztriában raboskodott, s büntetéséből hét évet töltött ki.

Kiszabadulása után a Hajdúkerület főkapitányává választja meg a hűséges hajdúság, s kinevezték később Debrecen főis-

(Műve 16)

szent

szabadsgoa

a szabadsgoiban való rövise
lért

Szabadság-est

Vinca

az államtudományok

magyestudományok, nagy tudásu

az első világháború után

a Kálvinium a ref. lehrer
institút gondoskodik, ahol is ké-
laxtatásuk segíti elő.

pánjává is. A Hajdúkerület főkapitányi méltóságát 1876-ig viselte, amikor a Hajdukerület megszűnt. Ő volt a Hajdúkerület utolsó főkapitánya. Élete végén visszavonulva Hajdúböszörményben élt, s itt halt meg is 1894-ben. A keleti református temetőben van eltemetve.

Több könyvet is írt, kutatta és megírta a hajdúság történelmét. Sokat dolgozott a hajdúsági birtokosok helyzetének rendezéséért is.

6. Dr. Baltazár Dezső.

Hajdúböszörmény nevezetes férfiai között is legnevezetesebb dr. Baltazár Dezső. Ebben a városban született 1871-ben november 15-én. Szülőháza ma is épen áll a Horthy Miklós-út 48. szám alatt, s márványtáblával van megjelölve. A helybeli gimnáziumban tanult, ahol szobrát fel is állították. Minden iskoláját mindig jelesen végezte. A papi pályára lépett, de a budapesti egyetemen jogot is végzett, és doktorrá is avatták ott. Előbb Hajdúszoboszlón, majd Hajdúböszörményben lett lelkész; négy évi papi szolgálata után már esperes lett. Nagy képzettségű pap, és remek szónok volt. Kiváló tehetsége, egyenes jelleme, bátor, férfias szókimondása arra a legmagasabb polcra emelte, melyet egy református pap elérhet; 39 éves volt, mikor a tiszántúli református egyházkerület püspökévé választották. E magas méltóságot negyed századon át viselte. Mint püspök a református egyháznak hűséges őriző pásztora volt, aki a legnagyobb gonddal vigyázott arra, hogy egyháza és annak iskolái fejlődjenek, s azokat senki részéről a legkisebb bántás se érje. Hogy a híres debreceni kollégiumot megmentse az elszegényedéstől, az anyagi bajoktól, két ízben is áthajózott az óceánon Amerikába, s ott mindenütt beszédeket, prédikációkat tartva óriási pénzüsszeget: negyedmillió pengőt gyűjtött és hozott haza a kollégium részére. A debreceni egyetem felállítására az ő munkájának eredménye. Sokat fáradozott a Kálvineum felépítéséért is.

Rettenthetetlen bátorságú férfiú volt, aki egyedül csak Istenben bízva szembenézett bármilyen veszedelemmel. A világháború alatt bejárta a harctereket, s életét sem féltve bátorította és vigasztalta a harcoló katonákat az Isten ígéjével.

A magyar református egyház legelső embere volt életében, akinek a nevét az egész világon ismerték és tisztelték. Több mint tízezer beszédet és előadást tartott életében. Mint író is kiváló volt; rengeteg újságcikket és több könyvet is írt.

Rajongásig szerette a magyar földet. Zeleméren szép kis gazdaságot rendezett be, s a nyarat rendszeresen itt töltötte. Itt látogatta meg a nagynevű püspököt Horthy Miklós kormányzó úr is 1927-ben.

Baltazár Dezső életében sok kitüntetést kapott. Hajdúböszörmény város díszpolgárrá is megválasztotta, s a református polgári leányiskolát róla nevezték el. *és a város rajongóját*

Néhány esztendei betegeskedés után 1936-ban halt meg. Az egész ország meggyászolta a nagy férfiút. A temetésén résztvevő emberek számát 50 ezerre becsülték, s koporsóját 500 palástos lelkész kísérte a debreceni Nagytemplomból a temetőig. Sírja felé a magyar reformátusság gyönyörű művészi síremléket állított.

Dr. Baltazár Dezsőre ráillenek a költő szavai:

*Csak akkor tudhatjátok meg, ki ő,
Midőn elmúltak évek, századok,
S hozzá hasonlót nem találtatok*

E férfiak nevével még nem merült ki a város kiváló férfiainak névsora. Voltak még többen is, akik, ha nem is ragyogott olyan fényesen a nevük, érdemeiket szereztek életükkel és a város érdekében végzett munkájukkal arra, hogy legalább nevüket ismerje az utókor. Ilyen nevezetesebb férfiai voltak még a városnak:

Ángyán János, aki százötven évvel ezelőtt volt rövid ideig a helybeli gimnázium rektora. Több munkája nyomtatásban is megjelent, ezek közül legnevezetesebb neveléstani könyve.

Vecsey Sámuel. Majdnem kétszáz évvel ezelőtt szervezték meg a második református papi állást a református egyházban, s arra Vecsey Sámuelt választották meg. A kiváló papot később debreceni püspökké választották meg.

Freiburg, die Samstag den 15.

* * *

nek _____

gyűjtés

(részi gyűjtés és

református

Weszprémy Gáspár különböző hivatalokat viselt, tanított a gimnáziumban, később városi főjegyző, a Hajdúkerület alkapitánya, majd az 1876-ban megalakult Hajdú vármegyének első alispánja lett.

Szeremley Sámuel is a gimnázium rektora volt; később Hódmezővásárhelyre ment lelkésznek; több értékes történeti munkát írt.

Bakóczy János ötven évvel ezelőtt volt a református egyház papja, aki a város és a református egyház történetéből sok értékes dolgot jegyzett fel.

Id. Somossy Béla a város országgyűlési képviselője és polgármestere volt, az egyháznak pedig főgondnoka. Az ő munkássága folytán sokat fejlődött a város is, a református egyház is; hiánából a városháza lépcsőházában márványablakot örökítették meg arcképeit és egy utcát róla neveztek el.

Karap Ferenc bíró

Högyes Endre Károlyi bíró

Földi János Andó, tölgy, bíró.

IV. Hibás névhasználatok, történelmi tévedések

Hajdúböszörmény lakossága több dolgot rosszul tud a város történelméből, és több nevet, elnevezést is helytelenül használ. Ilyen hibák:

1. A Bocskay-téren levő régi *kerületházat megyeháznak* hívják.

2. Zelemér helyett azt mondják: *Elemér*.

3. Pród nevét *Poródnak* ejtik.

4. A Brassó zugot is *Barassónak* mondják, sőt teljesen hibásan és értelmetlenül *Baraksónak* nevezik. *emlegelés*

5. A Réten levő *Kovács* házat *Kovács* hátnak mondják, mert nem tudják, hogy azt azért nevezik *kovás*-nak, mert ott még ma is lehet a szántáson találni *kovát*, amelyet több ezer esztendővel ezelőtt használt az ott lakó ősemler (csiholásra, rágyújtásra különben még ma is használják ezt a kovát a mezei emberek)

6. A zeleméri határ déli részét, mely régen a *De Pauli* családé volt, s erről ma is *De Pauli* a neve, teljesen elferdítve *Dépót*-nak hívják.

7. A legtöbb járatlanságot és hibát követik el azonban Hajdúböszörményben még iskolázott emberek is Bodával és Zelemérrrel kapcsolatosan. Ezt a hibát az által követik el, hogy a Porcsalmy Gyula által írt Boda Katalin című könyv tartalmát valónak hiszik, igaznak fogadják el. Ez a könyv nem történelmet, nem megtörtént dolgot tartalmaz, hanem az regény, tehát az írója által kitalált mese. Ebben a mesében az író használ néhány való nevet, mint Boda, Zelemér, Szamárhegy, Kamarás meg Parlaghy-család stb., s a mesének történelmi hátteret is adott, ezek után azt hiszik a történelmet alaposabban nem ismerő emberek, hogy a (többi része is igaz a könyvnek,

— Hajdubös címűj sokasem volt megyei adhat
bogy megyeháza lőpen, hanem a Hajdukerület
már volt sírhelye s a kirüllthárban a Hajdukerület
hivatalai voltak elhelyezve. —

— a régi Trimpó osáda nevéé pedig Trimpónak.

— Francia származású

i _____

ei _____

valami káje'koratlan ember
még a "tettei semmiben lévő" zifájára
is azt itatta ki.

29 _____

megtör.ént esemény) pedig nem az, hanem mese. A téves hiedelmet megerősítette az is, hogy ehhez a regényhez a végén hozzányomtatta az író Hajdúböszörmény és környéke történelmének egyes igaz részét is, s ez által maga az író is azt a hiedelmet keltette az emberekben, hogy ő nem mesét, hanem történelmet írt, s az egész könyv tartalma igaz, pedig nem az.

8. Még tanult emberek is úgy szokták emlegetni Sillye Gábort, mint aki az 1876-ban megalakult Hajdú megyének első főispánja volt. Sillye Gábor a Hajdúkerületnek volt utolsó főkapitánya és azonkívül Debrecen városnak főispánja, de Hajdú megyének sohasem volt főispánja.

szóhasználat * * *
Művelt embernek a neveket és elnevezéseket jól kell használni, és helyesen kell kimondani, nem szabad azokat elferdíteni. Iskolázott embernek pedig nem szabad a történelmet a mesével sem összetéveszteni; sem összekavarni, — ha ezt teszi, azzal csak a maga tudatlanságát árulja el, *ami miatt*

szóhasználat is kell. —

Tartalommutató.

I. Hajdúböszörmény földrajza.

	Lap
1. A város belterülete	2
2. Hajdúböszörmény külterülete	7
3. A határ felszíne	10
4. Vizek	10
5. Időjárás	11
6. A lakosság nemzetisége és vallása	11
7. A lakosság foglalkozása	11
8. Közműveltség; emberbaráti intézmények	13
9. Közigazgatás, hivatalok	16

II. Hajdúböszörmény történelme

18

III. Hajdúböszörmény nevezetes emberei

24

1. Keresztési József	24
2. Diószegi Sámuel	24
3. Nagy István	25
4. Gönczy Pál	26
5. Sillye Gábor	26
6. Dr. Baltazár Dezső	27

IV. Hibás névhasználatok, történelmi tévedések

30

